

Radboud Universiteit, Faculteit der Letteren

De huidige positie van adolescentenliteratuur in het schoolvak Nederlands in de bovenbouw

Bachelorwerkstuk

Simone de Greeff
s1027343
Begeleider: Dr. J. J. M. Dera

10-06-2021

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Theoretisch kader	4
Wat is adolescentenliteratuur?	4
Wat is de huidige positie van adolescentenliteratuur in het middelbaar onderwijs?	5
Wat mogen jongeren lezen in de bovenbouw havo/vwo?	6
Wat is het niveau van adolescentenliteratuur?	7
Methodologie	8
Respondenten	8
Enquête	8
Procedure	12
Verwerking resultaten	12
Resultaten	13
Conclusie	19
Discussie	22
Literatuur	23
Bijlagen	25
Bijlage 1	25
Enquête Sikkema (2013)	25
Bijlage 2	26
Enquête 2021	26

Inleiding

De laatste jaren is er vaak beklemtoond dat jongeren te weinig lezen. Lezen in de vrije tijd kan het schoolsucces vergroten en heeft ook invloed op de maatschappelijke positie die bereikt kan worden. Daarbij is het van belang om de woordenschat en leesvaardigheid op peil te houden door te blijven lezen (Stalpers, 2020). Ook is lezen van belang omdat het 'niet alleen de leesvaardigheid verhoogt en de literaire competentie, maar ook het inlevingsvermogen, het esthetisch bewustzijn en het empathisch vermogen' (Stichting Lezen, 2018, p. 8). Naarmate jongeren ouder worden, lezen ze minder. Het aantal boekmijders en boektwijfelaars neemt toe tussen de leeftijden 12 tot 25 jaar, alhoewel het aantal boekenwormen na een daling wel weer stijgt bij een leeftijd van 21+ (Stalpers, 2020). Jongeren lezen vanuit leesplezier. Wanneer jongeren een goed tekstbegrip hebben, stijgt de intrinsieke motivatie om te lezen. Hierbij gaat het om lezen uit nieuwsgierigheid of om het hebben van de behoefte om in een verhaal op te gaan. De leeslijst die op de middelbare school in beeld komt, wordt hierbij als obstakel gezien (Kremer, 2011). Veel boeken die jongeren op hun leeslijst (de boekenlijst met literaire werken die leerlingen in de bovenbouw moeten lezen) zetten, zijn verouderd en spreken jongeren weinig tot niet aan. Waar de jongeren in de onderbouw nog jeugdliteratuur lezen waarin ze zich kunnen verplaatsen, moeten ze in de bovenbouw volwassenenliteratuur lezen: boeken geschreven voor volwassenen, boeken waar jongeren zich niet per definitie in kunnen verplaatsen. De stap van jeugd- naar volwassenenliteratuur is te groot (Sikkema, 2013). Jongeren ervaren deze overstap als te abrupt (Ackermans, g.d.) en dit demotiveert ze om te lezen (Linders, 2018).

Adolescentenliteratuur kan de stap van jeugdliteratuur naar volwassenenliteratuur gemakkelijker maken. Deze literatuur is bedoeld voor jongeren vanaf ongeveer 15 jaar. Sinds 2009 is adolescentenliteratuur zichtbaarder geworden in Nederland. Eerst werden de werken gericht op volwassenen of bedoeld voor de jeugd uitgebracht, sinds 2009 hebben ze hun eigen benaming. De boeken geven jongeren meer betekenis aan de wereld waarin ze opgroeien en ze sluiten beter aan bij de belevingswereld van jongeren dan volwassenenliteratuur (Ackermans, 2020).

Uit het onderzoek van Dera (2019) naar de inhoud en waardering van de leeslijst is gebleken dat jeugdboeken hoger gewaardeerd worden dan volwassenenliteratuur. Jeugdboeken worden significant vaker (uit)gelezen dan boeken voor volwassenen. Een van de aanbevelingen van het onderzoek is dan ook om naast volwassenenliteratuur, ook adolescentenromans aan te bieden in de tweede fase. Dit kan bijdragen aan het creëren van leesplezier voor jongeren en helpen om de overstap van de onderbouw naar de bovenbouw minder abrupt te maken.

Adolescentenliteratuur brengt echter twee problemen met zich mee, namelijk de bekendheid onder de lezers en de toelating ervan in het onderwijs. Ten eerste is gebleken dat 50% van de jongeren en jongvolwassenen niet bekend is met deze boeken (Stalpers, 2020). Ten tweede wordt adolescentenliteratuur niet (volledig) toegestaan om te lezen in de bovenbouw havo/vwo (Sikkema, 2013; Ackermans, 2021). Aan beide problemen kunnen docenten Nederlands een positieve bijdrage leveren. Docenten Nederlands zijn degenen die jongeren literatuuronderwijs aanbieden. Wanneer er in dat onderwijs aandacht wordt besteed aan adolescentenliteratuur, kan de bekendheid van deze boeken toenemen onder jongeren. Het toestaan van adolescentenliteratuur in de bovenbouw havo/vwo is iets wat ook bij de docenten Nederlands ligt, zij bepalen uiteindelijk wat er wel en niet gelezen mag worden voor leeslijst.

Wat docenten vinden van adolescentenliteratuur op de leeslijst, is in 2001 en 2011 onderzocht door middel van een enquête die ingevuld is door eerstegraads docenten Nederlands. Uit de enquête die in 2001 is afgenomen is gebleken dat meer dan de helft van de docenten alleen volwassenenliteratuur toestaat om te lezen voor de leeslijst (Van Lierop-Debrauwer & Bastiaansen-Harks, 2005). Sikkema (2013) heeft in 2011 een soortgelijke enquête afgenomen onder eerstegraads docenten Nederlands om te onderzoeken of adolescentenliteratuur inmiddels (meer) werd toegestaan in de bovenbouw havo/vwo. Uit de resultaten concludeerde Sikkema (2013) dat, mits er geen sprake is van een tijdelijke opleving, de acceptatie van adolescentenliteratuur toeneemt en deze boeken zichtbaarder aanwezig zullen gaan zijn op middelbare scholen. Dit zal de basis voor de hypothese van dit onderzoek vormen.

In dit onderzoek wordt opnieuw eenzelfde soort enquête onder eerstegraads docenten Nederlands afgenomen als Sikkema in 2011 deed. Concreet wordt in dit onderzoek onderzocht of de stijging die Sikkema in 2011 ten opzichte van 2001 zag, zich anno 2021 heeft doorgezet. De vraag die hierbij centraal staat is als volgt:

Hoe oordelen bovenbouw docenten Nederlands in 2021 over de geschiktheid van adolescentenliteratuur op de leeslijst?

Uitgaande van de hoofdvraag zijn er enkele deelvragen opgesteld:

- Zijn docenten Nederlands ervan op de hoogte dat adolescentenliteratuur kan worden toegestaan op leesniveau 3F, en zo ja, zijn ze het daarmee eens?
- Hoe gaan docenten Nederlands om met adolescentenliteratuur in de bovenbouw? Is er wat dat betreft een verschil tussen havo en vwo?
- In hoeverre lezen docenten zelf adolescentenliteratuur?

Theoretisch kader

In dit onderzoek staat adolescentenliteratuur centraal. Er wordt onderzocht wat de mening is van docenten over deze boeken en in welke mate ze worden toegestaan om te lezen in de bovenbouw havo/vwo. Om duidelijk te krijgen waar de enquête die gebruikt gaat worden op gebaseerd is, zijn enkele structurerende vragen opgesteld. Deze vragen worden in dit theoretisch kader aan de hand van secundaire literatuur beantwoord. Op deze manier worden de concepten die bij dit onderzoek van toepassing zijn geoperationaliseerd.

Wat is adolescentenliteratuur?

Adolescentenliteratuur, ook wel *Young Adult Literatuur* (YAL) genoemd, is een type literatuur dat over en voor adolescenten geschreven is. In 2009 werd YAL geïntroduceerd in ons land. Uitgeverij Lemniscaat was de eerste uitgeverij die in 2009 YAL als benaming gebruikte. Deze benaming zorgde niet voor een nieuwe literaire vorm in ons land, maar zorgde ervoor dat adolescentenliteratuur weer onder de aandacht kwam (Linders, 2018). Adolescentenliteratuur bestaat dus al langere tijd, maar was onbekend. De (brief)roman en Bildungsroman uit de achttiende eeuw worden als basis voor de jeugdliteratuur gezien. Vanaf de eeuwwisseling werden adolescenten als aparte leeftijdsgroep gezien. Sinds de jaren zeventig en tachtig wordt de adolescentenroman als literair beschouwd (Ghesquiere, Joosen & Van Lierop, 2016). Sinds de YAL-benaming in het leven is geroepen zien we de adolescentenboeken steeds meer in beeld komen. In bibliotheken en boekhandels zijn vaak aparte afdelingen voor YAL te vinden. Dit is een positieve ontwikkeling, omdat deze boeken eerst zowel bij de jeugdboeken als bij de volwassenenboeken te vinden waren. Jongeren die niet meer bij de jeugdboeken wilden zoeken naar boeken, gingen maar naar de volwassenenafdeling en misten hierdoor boeken die wel voor hen interessant konden zijn. Op de volwassenenafdeling was het vervolgens erg lastig voor jongeren om een boek te vinden dat hen aanspreekt (Ackermans, 2021).

Adolescentenliteratuur wordt gekenmerkt door de doelgroep voor wie de boeken geschreven zijn en de onderwerpen waar de boeken over gaan. De boeken zijn bedoeld voor adolescenten en gaan dan ook over hun interesses. Ackermans (2017) beschrijft de boeken als 'een categorie boeken die omwille van diverse tekstkenmerken of gebruikersafspraken geschikt bevonden wordt voor jongeren tussen de grofweg vijftien en tweeëntwintig jaar' (p. 5). Omdat adolescentenliteratuur bestaat uit verschillende boeken, met verschillende genres, is er sprake van een type literatuur dat zich onderscheidt van andere typen literaire teksten. Het is daarbij net als jeugd- en volwassenenliteratuur een type literatuur, bedoeld voor een bepaalde doelgroep. In dit onderzoek wordt adolescentenliteratuur daarom niet als genre gezien (Ackermans, 2017).

Adolescentenromans gaan vaak over een jongvolwassene die een ontwikkeling doormaakt in het volwassen worden. In deze ontwikkeling is de jongvolwassene op zoek naar zijn eigen identiteit. Deze zoektocht is herkenbaar, en daarom van belang, voor adolescenten. Ook is het taalgebruik aangepast aan dat van jongvolwassenen, waardoor jongeren zichzelf kunnen herkennen in de verhalen. De boeken sluiten dan ook goed aan bij de belevingswereld van de gemiddelde jongere (Ackermans, 2017).

De kloof die bestaat tussen jeugd- en volwassenenliteratuur kan gedicht worden door adolescentenliteratuur. Veel jongeren tussen de dertien en zeventien jaar zitten in een lastige positie als het gaat om jeugd- en volwassenenliteratuur. Ze zijn de jeugdliteratuur langzaam aan het ontgroeien, maar zijn er nog niet klaar voor om volwassenenliteratuur te lezen. Ze kunnen zich hier nog niet mee identificeren (Stalpers, 2020). Het ontbrekende aanbod voor deze jongeren werd al in 2005 door Van Lierop en Bastiaansen-Harks geconstateerd en sindsdien is er steeds meer bekend over de adolescentenliteratuur en de positie die zij kan innemen in de Nederlandse literatuur. Zo hebben er in de afgelopen jaren rondom YAL veel ontwikkelingen plaatsgevonden. Nadat Uitgeverij Lemniscaat begon met het uitgeven van YAL én deze literatuur hiermee op de kaart zette, volgden meerdere uitgeverijen. In 2014 werd zelfs een uitgeverij opgericht die oorspronkelijke Nederlandstalige YAL zou uitgeven; Storm Publishers (Ackermans, 2021). Daarnaast zijn er ook prijzen voor adolescentenromans ontstaan. Zo is er een prijs voor 'Het Beste Boek voor Jongeren' die wordt uitgereikt om 'goede en leuke boeken', bedoeld voor jongeren in de leeftijd 15 t/m 18 jaar, onder de aandacht te brengen (Stichting CPNB, 2021). De positie van YAL is in de afgelopen jaren sterk veranderd. De boeken zijn meer onder de aandacht gekomen. Wellicht heeft deze verschuiving, ten opzichte van 2011, gezorgd voor een verandering in de toelating van adolescentenliteratuur in de tweede fase van het voortgezet onderwijs.

[Wat is de huidige positie van adolescentenliteratuur in het middelbaar onderwijs?](#)

Uit onderzoek is gebleken dat adolescentenliteratuur jongeren erg aanspreekt om te lezen in de bovenbouw havo/vwo. Ondanks het feit dat de boeken geliefd zijn onder jongeren, weten veel jongeren niet dat deze literaire teksten bestaan (Stalpers, 2020). Onder de docenten is deze categorie boeken daarentegen bekender. Uit het onderzoek van Sikkema (2013) is gebleken dat 61% van de docenten adolescentenliteratuur leest. Ten opzichte van eerder onderzoek in 2001 is dit percentage gelijk gebleven. Hoe vaak er precies adolescentenliteratuur wordt gelezen door de docenten wordt niet duidelijk gemaakt. Tussen 2001 en 2011 is er een positieve ontwikkeling te zien als het gaat om adolescentenliteratuur in het middelbare onderwijs. Steeds meer docenten zien adolescentenliteratuur als brug tussen jeugd- en volwassenenliteratuur en staan deze boeken toe om

te lezen in de bovenbouw. De positie van adolescentenliteratuur wordt dus steeds zichtbaarder en toegankelijker. Omdat het in de geschreven onderzoeken over adolescentenliteratuur niet duidelijk wordt in welke specifieke klassen deze boeken worden toegestaan, zal dit meegenomen worden in de enquête van dit onderzoek.

Omdat adolescentenliteratuur gezien wordt als literatuur die jongeren kan motiveren om te (blijven) lezen, wordt er steeds meer onderzoek gedaan naar deze literaire teksten. Ackermans (2017) beschrijft bijvoorbeeld hoe adolescentenliteratuur in het onderwijs gekoppeld kan worden aan volwassenenliteratuur, om zo bij te dragen aan de leesmotivatie. Er wordt voorgesteld om een YAL-boek te koppelen aan een gecanoniseerd boek (bijvoorbeeld *Elke dag een druppel gif* van Wilma Geldof aan *De aanslag* van Harry Mulisch) en hierbij een opdracht te laten maken. Het YAL-boek kan de brug slaan naar het gecanoniseerde werk. Het doel is de stap naar volwassenenliteratuur te verkleinen en tegelijkertijd het leesplezier bij jongeren te waarborgen.

Wat mogen jongeren lezen in de bovenbouw havo/vwo?

Wanneer leerlingen van de onderbouw naar bovenbouw gaan, dienen ze op zowel havo als vwo minstens competentieniveau 2 te hebben, waarbij het competentieniveau aangeeft in hoeverre een leerling met en over literatuur kan communiceren op het gebied van tekstbegrip en het aanbrengen van samenhang binnen teksten (Witte, 2008). Het minimumniveau in de bovenbouw havo/vwo is verschillend voor beide niveaus. Een leerling heeft eind havo minstens leesniveau 3 en voor eind vwo geldt minstens leesniveau 4. Het streefniveau (het niveau voor leerlingen die meer kunnen) is voor 5 havo leesniveau 4 en voor 6 vwo leesniveau 5. Volgens domein E van het examenprogramma Nederlands dienen de leerlingen op havo minstens acht literaire werken in de bovenbouw te lezen en op het vwo geldt een minimum van twaalf boeken, waarvan drie voor 1880 geschreven. Alle werken dienen oorspronkelijk geschreven te zijn in de Nederlandse taal. De criteria voor deze werken zijn niet eenduidig vastgesteld in de eindtermen voor het vak Nederlands (Dera, 2019). Behalve het eindniveau dat behaald moet worden en de drie werken voor 1880 die vwo-leerlingen moeten lezen, is een criterium dat de boeken op de leeslijst literair dienen te zijn. Docenten Nederlands bepalen meestal welke boeken er wel en niet gelezen mogen worden voor de leeslijst. In de eindtermen voor het vak Nederlands wordt niet geconcretiseerd aan welke eisen gelezen werken op de leeslijst moeten voldoen (Dera, 2019); de werken worden enkel omschreven als literair. Het antwoord op de vraag wat literair is, is niet eenduidig, waardoor het erop neerkomt dat docenten Nederlands als poortwachter voor de leeslijst fungeren (Dera, 2020). Zij zijn degenen die bepalen welke boeken wel en niet op de leeslijst mogen staan.

Wat is het niveau van adolescentenliteratuur?

SLO heeft adolescentenliteratuur in 2012 ingedeeld onder leesniveau 3F, samen met 'eenvoudige volwassenenliteratuur'. Op niveau 4F gaat het om volwassenenliteratuur. Het leesniveau wordt gekenmerkt door de structuur, thematiek en het onderwerp van de tekst. Bij het niveau 4F zijn de teksten complexer en blijft er meer impliciet. In de *Handreiking schoolexamens Nederlands havo/vwo* (2012) wordt adolescentenliteratuur aangeraden voor de havo-leeslijst, maar voor het vwo wordt complexere volwassenenliteratuur aangeraden. Het is interessant dat er een onderscheid tussen havo en vwo wordt gemaakt, omdat havo en vwo vaak samengenomen wordt onder het begrip bovenbouw, terwijl er wel verschillen in aan te duiden zijn. In het onderzoek van Sikkema (2013) is er in de enquête geen rekening met dit onderscheid gehouden. In dit onderzoek wordt dat wel gedaan.

Van Rijswijk (2017) heeft onderzocht wat het leesniveau is van YAL-boeken. Wanneer een boek niet geaccepteerd wordt op leesniveau 4F, moet dit gebaseerd zijn op tekstkenmerken waarmee het boek onderscheiden wordt van leesniveau 3F. Door young adult- en volwassenenliteratuur met elkaar te vergelijken, heeft Van Rijswijk (2017) geconcludeerd dat YAL niet voldoet aan de eisen om te voldoen aan leesniveau 4F. Van Rijswijk (2017) heeft de structuur en literaire procedés van een paar literaire YAL-boeken en volwassenenboeken geanalyseerd. Waar de volwassenenboeken grotendeels voldoen aan de eisen voor het leesniveau 4F, is dit bij de YAL-boeken niet het geval. De conclusie is dan ook dat een volledige leeslijst van YAL-boeken volgens de eindtermen van het vak Nederlands niet voldoet. Dit sluit echter niet uit dat adolescentenliteratuur gelezen kan worden in de bovenbouw havo/vwo. Uit het onderzoek van Van Rijswijk (2017) blijkt namelijk wel dat boeken die onder volwassenenliteratuur vallen, zoals *Niemand in de stad* van Philip Huff (leesniveau 3F), niet voldoen aan het vereiste leesniveau 4F en dat veel YAL-boeken bij enkele eisen wel voldoen aan het leesniveau 4F. Het een sluit het ander dus niet uit. Dat adolescentenliteratuur soms wordt uitgegeven onder jeugd- of volwassenenliteratuur, maakt de situatie lastiger. Ackermans (2021) geeft als voorbeeld *De gelukvinder* van Edward van de Vendel. Dit boek werd uitgegeven in het jeugdfonds van Querido, maar later als volwassenenboek om een groter publiek te bereiken. Boeken worden in een jeugduitvoering niet toegelaten door docenten Nederlands, maar in een volwassenenuitvoering wel. De toelating van adolescentenliteratuur wordt hierdoor beïnvloed. Naast de docenten Nederlands die als poortwachter functioneren, spelen ook uitgeverijen hierin een (al dan niet kleinere) rol.

Methodologie

In Bijlage 1 is de enquête die Sikkema (2013) voor haar onderzoek gebruikte afgebeeld. Deze enquête wordt in dit hoofdstuk beschreven, waarbij er een kritische bespreking wordt gegeven. Vervolgens wordt de enquête die voor dit onderzoek gebruikt is uitgelegd. Deze enquête is te vinden in Bijlage 2. Voor de enquête zijn de drie belangrijkste doelstellingen bij een enquête, volgens Krosnick (2018), toegepast: vragen opstellen die snel te beantwoorden zijn, de kans op fouten minimaliseren en ervoor zorgen dat de vragen makkelijk te beantwoorden zijn.

Respondenten

De enquête die is uitgezet is bedoeld voor eerstegraads docenten Nederlands. Eerstegraads docenten die lesgeven aan de bovenbouw havo/vwo zijn de zogenoemde poortwachters voor de leeslijst en hierom de doelgroep voor deze enquête. Elke eerstegraads docent Nederlands die sinds dit schooljaar of al langer lesgeeft aan de bovenbouw havo/vwo kon deze enquête invullen.

De enquête is verspreid via social media. Na drie weken waren er genoeg reacties binnengekomen om een vergelijkend onderzoek te doen met de resultaten uit 2011. In totaal waren er 167 reacties, waarvan 24 onbruikbaar, omdat deze enquêtes onvolledig waren. Voor dit onderzoek zijn er in totaal 143 reacties gebruikt. In totaal hebben 106 vrouwen (74,1%) en 35 mannen (24,5%) de enquête ingevuld. Twee personen (1,4%) wilden hun gender niet duidelijk maken. In vergelijking met 2011 (76,3% vrouw; 23,7% man) zijn er onder deze respondenten minder vrouwen en iets meer mannen. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 43,44 jaar. In 2011 was dit gemiddeld 45,73 jaar. Van de respondenten gaf 9,8% les in het havo, 9,8% in het vwo en 80,4% in zowel havo als vwo.

Enquête

Met de enquête waar Sikkema in 2011 gebruik van maakte, wilde ze onderzoeken in hoeverre adolescentenliteratuur wordt toegestaan in de bovenbouw havo/vwo. Om tot het antwoord op deze vraag te komen heeft ze haar enquête onderverdeeld in drie onderdelen: algemene gegevens, invulling literatuuronderwijs tweede fase en bekendheid met en aandacht voor jeugdliteratuur en in het bijzonder de adolescentenroman.

Met het eerste onderdeel, vraag 1 – 5, worden algemene gegevens bevraagd van de geënquêteerde. Er wordt gevraagd naar leeftijd, gender en het aantal jaren leservaring.

Met het tweede onderdeel, vraag 6 en 7, wordt onderzocht op welke manier het literatuuronderwijs wordt aangeboden in de tweede fase. Er wordt gevraagd wat de respondent de belangrijkste doelstelling vindt met het literatuuronderwijs en op welke manier leerlingen een boek

kiezen voor de leeslijst. Deze vragen hangen dus samen met de literatuur-didactische visie van de respondent.

In het derde onderdeel, vraag 8 – 14, gaat het om de adolescentenroman. De adolescentenroman wordt hierbij als volgt uitgelegd: ‘romans gericht op de leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder, waarin een zoektocht beschreven wordt van personages naar hun eigen identiteit. De levensfase tussen jeugd en volwassenheid staat in deze romans centraal.’ De vragen gaan over de bekendheid van en aandacht voor adolescentenliteratuur en over het toestaan om adolescentenromans te lezen voor de leeslijst. Daarnaast wordt onderzocht of het nut ervan wordt ingezien en de kennis en het leesgedrag van docenten zelf wordt onderzocht. Sikkema (2013) beschrijft in haar onderzoek dat enkele vragen hetzelfde zijn gebleven als de enquête die in 2001 werd gebruikt door Van Lierop-Debrauwer & Bastiaansen-Harks (2005). Door vragen hetzelfde te houden, konden de resultaten goed met elkaar vergeleken worden.

In de enquête van Sikkema (2013) wordt geen rekening gehouden met een splitsing tussen havo en vwo en de verschillende leerjaren. Sikkema vraagt in haar enquête naar ‘de tweede fase’ en maakt hierdoor geen onderscheid tussen de niveaus en leerjaren. Daarnaast kan de volgorde van de vragen verbeterd worden bij het derde onderdeel. De vragen over adolescentenliteratuur voor jongeren en de vragen die over het gedrag van de docenten zelf gaan, lopen door elkaar. Als laatste kunnen bij het analyseren van de resultaten meer specificaties worden toegevoegd. Zo worden er alleen univariate analyses uitgevoerd. Behalve antwoord geven op eenzijdige vragen zoals ‘Hoeveel procent van de respondenten leest zelf adolescentenliteratuur?’, kan ook onderzocht worden of dit wordt beïnvloed door leeftijd of de leerjaren waar de docenten les in geven. In dit onderzoek zijn daarom ook bivariate analyses uitgevoerd. Het is belangrijk om de enquête verfijnder te maken. Hierom worden hieronder de toegepaste modificaties beschreven.

Om een vergelijkend onderzoek ten opzichte van 2011 te kunnen doen, is de enquête van Sikkema aangehouden als basis. Er zijn enkele vragen toegevoegd en/of verbeterd ten opzichte van de basisenquête. Dit maakt dat sommige resultaten niet goed vergelijkbaar zullen zijn, maar wel nieuwe inzichtelijke informatie geven. In de enquête van Sikkema (2013) wordt de adolescentenroman ‘jeugd literatuur’ genoemd. In de enquête van dit onderzoek is dit vervangen door ‘adolescentenliteratuur’. Ook is de definitie van de adolescentenroman ten opzichte van die van Sikkema (2013) aangepast. In dit onderzoek wordt de volgende definitie gebruikt: ‘romans voor de doelgroep adolescenten; jongeren tussen ongeveer 15 en 22 jaar. De levensfase tussen jeugd en volwassenheid staat in de romans centraal. Het gaat om een jongvolwassene die een ontwikkeling doormaakt naar het volwassen worden en hierbij opzoek is naar zijn identiteit.’ Een belangrijk

verschil tussen de twee definities is dat Sikkema (2013) uitgaat van 'twaalf jaar en ouder', terwijl er in dit onderzoek wordt uitgegaan van 'tussen ongeveer 15 en 22 jaar'.

Een belangrijk verschil in de gehele enquête is dat enkele vragen twee keer worden gesteld, zodat er een onderscheid kan worden gemaakt tussen havo en vwo. Door bij verschillende vragen een uitsplitsing te maken naar havo en vwo en verschillende leerjaren, kan onderzocht worden of er een verschil is in de toelating van adolescentenliteratuur bij havo en vwo afzonderlijk. Ook wordt gevraagd in welke leerjaren de adolescentenliteratuur al dan niet wordt toegestaan door de docenten Nederlands.

In het eerste onderdeel zijn vraag twee en drie gesloten vragen geworden. Bij de vraag naar gender zijn vanwege voortschrijdend inzicht ook de opties 'anders' en 'zeg ik liever niet' toegevoegd. Bij het aantal jaren leservaring is een schaalverdeling gemaakt van het aantal jaren. Vervolgens is er gevraagd in welke jaarlagen de docent in de afgelopen vijf jaar actief is geweest, zodat hier bij de resultaten rekening mee kan worden gehouden.

De vraagnummers van de enquête van dit onderzoek en de enquête van Sikkema (2013) komen niet meer overeen. Wanneer er een specifieke vraag wordt beschreven, wordt hierom vermeld welk vraagnummer het betreft in de enquête van Sikkema (2013).

In het tweede onderdeel zijn vraag 7 (havo) & 8 (vwo) (in enquête Sikkema vraag 6) veranderd naar een likertschaal. Er wordt gevraagd naar de doelstellingen met het literatuuronderwijs. De opties bij deze vragen zijn geïnspireerd door het onderzoek van Janssen (2002). Ze zijn onderverdeeld in vier benaderingen:

- Lezersgerichte benadering: zelfontwikkeling en het bevorderen van leesplezier.
- Tekstgerichte benadering: literatuur zien als vorm van kunst en de woordenschat en het tekstbegrip vergroten.
- Historische benadering: het inzetten van de literaire canon en de overdracht van cultuur of culturele vorming.
- Contextgerichte benadering: bewustwording van de maatschappij en de maatschappij beter begrijpen.

Omdat er meerdere doelen met het leesonderwijs belangrijk gevonden kunnen worden, is deze vraag geen meerkeuzevraag gebleven. Door de geënquêteerden bij iedere optie met een puntschaal aan te laten geven hoe belangrijk ze dit punt vinden wordt onderzocht of er benaderingen zijn die belangrijker worden gevonden dan andere benaderingen. Bij vraag 9 (in enquête Sikkema vraag 7), over de manier waarop leerlingen boeken voor de leeslijst kiezen, is de optie 'Leerlingen kiezen alles zelf en hoeven hun keuze niet voor te leggen.' toegevoegd, omdat deze mogelijkheid in de enquête van Sikkema (2013) ontbrak.

Onderdeel drie is in deze enquête verdeeld in twee onderdelen. Het eerste onderdeel gaat over aandacht voor adolescentenliteratuur. De volgorde is ten opzichte van de enquête van Sikkema (2013) aangepast. Bij vraag 10 (havo) en vraag 11 (vwo) is hierbij gevraagd in welke jaarlagen adolescentenromans al dan niet worden toegestaan. In de enquête van Sikkema (vraag 8) was het een open vraag. In dit onderzoek is het deels een meerkeuzevraag (ja/nee) geworden, waarbij de opties alle mogelijke antwoorden dekken. Er kan geantwoord worden of adolescentenliteratuur wordt toegestaan in alle jaarlagen, enkele jaarlagen of helemaal niet. Vraag 12 gaat over het nut van adolescentenliteratuur. Hier worden in meerkeuzeantwoorden de opties aangegeven. In de enquête van Sikkema (vraag 9) was dit een open vraag. Bij de opties in deze enquête geven de docenten aan of ze adolescentenliteratuur nuttig vinden om in te zetten en geven ze ook hun eigen handelen hierbij aan. Met de drie meerkeuzeantwoorden zijn alle mogelijkheden gedekt. De volgende meerkeuzeantwoorden kunnen gekozen worden: 'ja, ik behandel adolescentenliteratuur dan ook regelmatig'; 'ja, maar in de praktijk zet ik het weinig tot niet in'; 'nee, ik zet dit in mijn lessen dan ook niet in'. Bij vraag 13 wordt, op basis van het examenprogramma Nederlands, gevraagd of de docenten adolescentenromans literair vinden. Dit is deels een meerkeuzevraag (ja/nee) waarbij om toelichting wordt gevraagd. In de enquête van Sikkema (vraag 13) was dit in het geheel een open vraag.

Het laatste onderdeel van de enquête voor dit onderzoek gaat over de bekendheid met adolescentenliteratuur. Er wordt hier gevraagd naar de kennis en het leesgedrag van docenten zelf. Bij vraag 14 wordt gevraagd of de docenten op de hoogte blijven van wat er aan adolescentenliteratuur verschijnt. Sikkema (vraag 10) stelde deze vraag als open vraag. In deze enquête is het deels een meerkeuzevraag geworden, waarbij ja of nee geantwoord kon worden. Bij het antwoord 'ja' diende ingevuld te worden via welke weg de docent op de hoogte blijft van verschenen adolescentenliteratuur. Vraag 15 gaat over het leesgedrag van de docenten. Deze vraag is hetzelfde als vraag 12 uit de enquête van Sikkema (2013). Er wordt gevraagd of de docenten zelf adolescentenromans lezen en zo ja, wat de laatste twee gelezen adolescentenromans zijn. De laatste vraag gaat over kennis met betrekking tot de adolescentenliteratuur. Sikkema heeft zo'n zelfde vraag gesteld. Er zijn drie werken uit het lijstje van Sikkema (vraag 14) meegenomen en drie nieuwe titels toegevoegd. De titels uit het onderzoek van Sikkema zijn anno 2021 erg verouderd. Er is daarom voor gekozen om drie nieuwe titels, op leesniveau 3F volgens Witte (2008) aan het lijstje toe te voegen, omdat het gaat over de kennis, die niet alleen hoeft te liggen bij adolescentenromans verschenen voor 2011. Bij ieder werk kunnen de geënquêteerden aanvinken of ze dit boek kennen en gelezen hebben, alleen ervan gehoord hebben of niet kennen.

Schematisch overzicht veranderingen

De hierboven beschreven veranderingen zijn in het schema hieronder in een overzicht geplaatst.

Sikkema (2013)	De Greeff (2021)
Maakt gebruik van de benaming 'jeugdliteratuur'	Maakt gebruik van de benaming 'adolescentenliteratuur'
Betreft 'de Tweede Fase'	Maakt onderscheid tussen havo en vwo
Betreft de gehele bovenbouw	Maakt onderscheid in jaarlagen
Voornamelijk open vragen	Gesloten vragen waarbij bij enkele vragen om een toelichting wordt gevraagd
Drie onderdelen: algemene gegevens, invulling literatuuronderwijs Tweede Fase, bekendheid met en aandacht voor jeugdliteratuur en in het bijzonder de adolescentenroman	Vier onderdelen: algemene gegevens, invulling literatuuronderwijs havo en vwo (gescheiden), aandacht voor adolescentenliteratuur, bekendheid met adolescentenliteratuur
Vraagt naar het belangrijkste doel van het literatuuronderwijs	Vraagt naar hoe belangrijk elk doel van het literatuuronderwijs wordt gevonden (door middel van likertschaal)
Alleen univariate analyses	Ook bivariate analyses

Procedure

Op 21 april 2021 is de enquête online gezet. Via de Facebookgroep 'Leraar Nederlands' en eigen contacten is de enquête verspreid. Doordat er grotendeels gebruik is gemaakt van self-selected sampling zijn er genoeg respondenten voor de enquête gevonden, waarbij ervan kan worden uitgegaan dat de respondenten daadwerkelijk eerstegraads docent Nederlands zijn. Omdat de enquête anoniem is ingevuld, is dit echter niet mogelijk om te controleren en met zekerheid vast te stellen. Door enkele keren een nieuw bericht te plaatsen in de facebookgroep is de enquête onder de aandacht gebleven. Op 14 mei 2021 is de enquête gesloten. Er waren in totaal 167 reacties binnengekomen. De data zijn opgeschoond waarna er 143 bruikbare enquêtes overbleven voor het onderzoek.

Verwerking resultaten

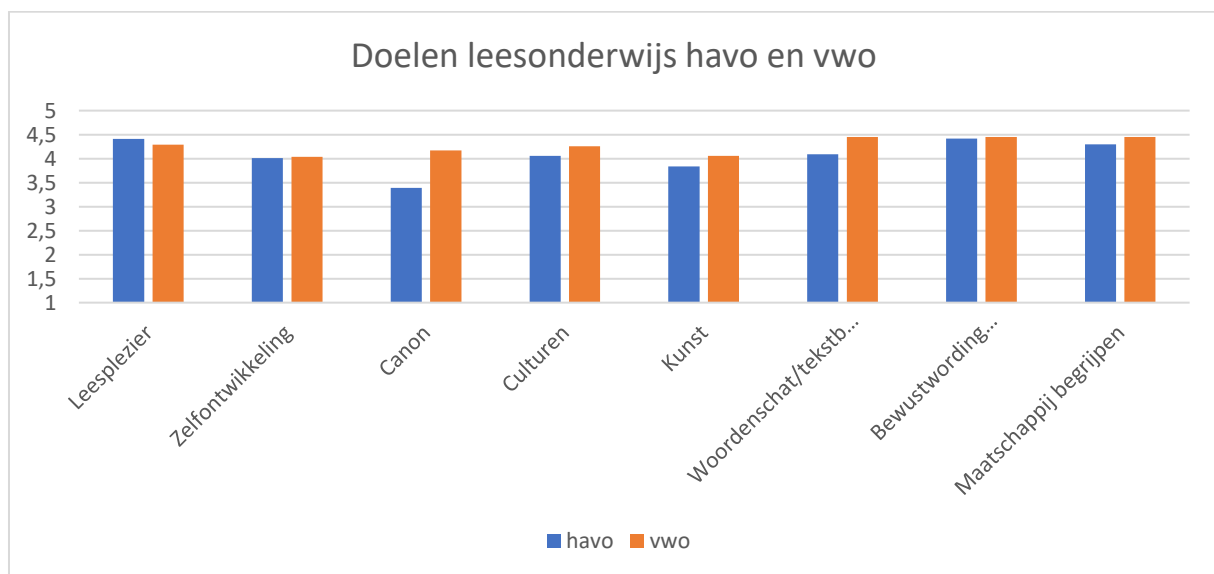
De statistische analyses zijn uitgevoerd met SPSS 26 (IBM, Armonk, NY, USA). Om de resultaten uit 2011 te kunnen vergelijken met de resultaten uit 2021 is gebruikt gemaakt van standaard descriptieve statistieken. Continue variabelen zijn uitgedrukt door middel van de mediaan met de interkwartielafstand. Categoriele variabelen werden uitgedrukt als cijfer (percentage, %).

Resultaten

De resultaten uit de enquête worden in dit hoofdstuk beschreven. Per onderdeel worden de resultaten beschreven. De resultaten uit 2001 en 2011 zijn afkomstig uit het onderzoek van Sikkema (2013).

Doelen leesonderwijs havo en vwo

Sikkema (2013) vroeg in haar enquête welk doel docenten het meest belangrijk vonden met hun literatuuronderwijs. In de enquête van dit onderzoek is gevraagd hoe belangrijk docenten elk doel vinden. De gemiddelde resultaten daarvan zijn weergegeven in Figuur 1. In de enquête hebben de respondenten aangegeven hoe belangrijk ze elke doelstelling vinden voor havo en vwo afzonderlijk. De resultaten zijn uitgedrukt met behulp van een schaal van 1 tot 5, waarbij 1 'helemaal oneens' betekende en 5 'helemaal eens'.

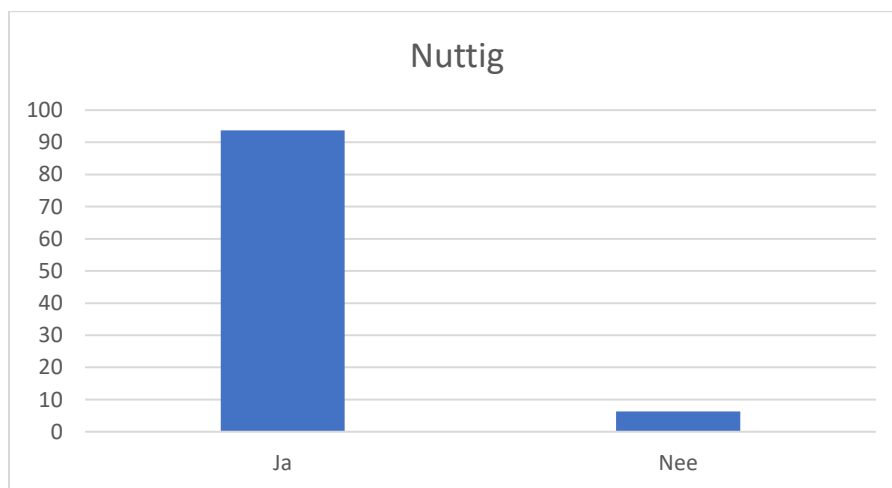
Figuur 1: doelen leesonderwijs volgens docenten Nederlands (n=143)

Het is opvallend dat alle doelstellingen, met uitzondering van leesplezier, voor het vwo belangrijker worden gevonden dan voor het havo. Leesplezier scoort bij havo (gemiddeld 4,41) hoger dan bij vwo (gemiddeld 4,29). Zelfontwikkeling (havo 4,01; vwo 4,04) en maatschappelijke bewustwording (havo 4,42; vwo 4,45) scoren bijna gelijk. Het doel om leerlingen te leren over de canon wordt voor het vwo (4,17) opvallend belangrijker gevonden dan voor het havo (3,39). Dit kan verklaard worden door het verplicht lezen van literaire werken verschenen voor 1880 voor het vwo.

Sikkema (2013) stelde de vraag op een andere manier. Zij vroeg welke doelstelling de docenten het belangrijkste vonden. Er werd dus één doelstelling gekozen. In 2011 werd zelfontwikkeling het belangrijkste gevonden en maatschappelijke bewustwording het minst. De resultaten kunnen niet vergeleken worden met de resultaten van dit onderzoek, omdat de docenten bij deze enquête bij elke doelstelling hebben aangegeven hoe belangrijk ze het doel vinden, er werd in tegenstelling tot het onderzoek van Sikkema (2013) niet één doelstelling gekozen. Er kan wel geconcludeerd worden dat in 2011 het doel dat het meest belangrijk werd gevonden (zelfontwikkeling) onder de lezersgerichte benadering valt (Janssen, 2002). Het doel voor het havo dat het hoogst scoorde was bewustwording van de maatschappij (4,42) en op het vwo was dit het vergroten van woordenschat en tekstbegrip, bewustwording van de maatschappij en de maatschappij begrijpen (alle drie 4,45). Hieruit blijkt dat niet de lezersgerichte benadering, maar de contextgerichte benadering belangrijker wordt gevonden in 2021.

Nut

Op de vraag of docenten vinden dat adolescentenliteratuur nuttig is om in te zetten in de bovenbouw, konden ze kiezen uit drie opties waarbij het eigen handelen ook werd meegenomen. De resultaten betreft ja en nee zijn weergegeven in Grafiek 1.

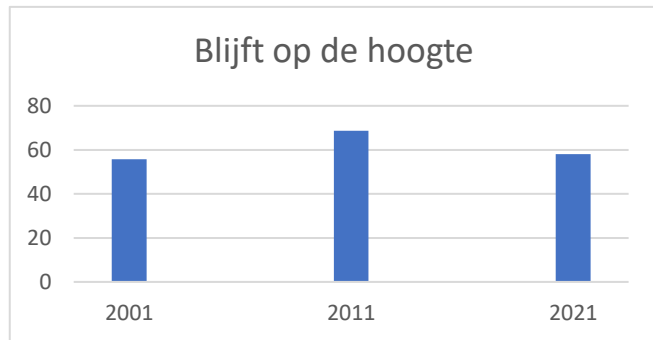

Grafiek 1: nut en inzetten adolescentenliteratuur volgens docenten Nederlands (n=143)

Het merendeel van de docenten (93,7%) ziet het nut van adolescentenliteratuur wel in. Meer dan de helft hiervan (59,7%) geeft hierbij aan dat ze adolescentenliteratuur nog niet of weinig inzetten in hun lessen en 40,3% behandelt het wel regelmatig in hun lessen. Een kleine 6,3% geeft aan dat ze adolescentenliteratuur niet nuttig vinden en dit ook niet inzetten in hun lessen. Het aantal docenten dat adolescentenliteratuur niet nuttig vindt in de bovenbouw is sterk gedaald ten opzichte van 2011, toen 19,5% van de respondenten adolescentenliteratuur alleen nuttig vond in de onderbouw.

Leesgedrag docenten

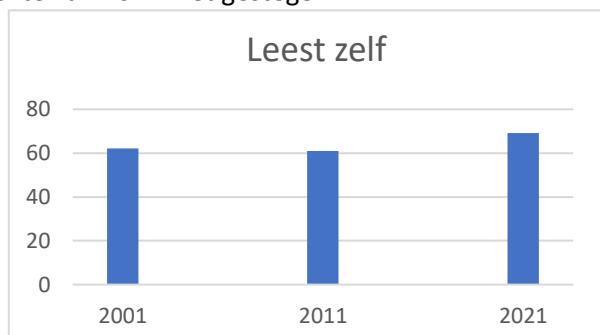
Op de vraag of docenten zelf op de hoogte blijven van verschenen adolescentenliteratuur antwoordt 58% met ja. De resultaten zijn te zien in Grafiek 2. Dit is een daling ten opzichte van 2011, toen 68,7% aangaf op de hoogte te blijven van nieuwe adolescentenliteratuur. In 2001 bleef 55,7% op de hoogte van verschenen

Grafiek 2: of docenten Nederlands op de hoogte blijven van verschenen adolescentenliteratuur (n=143)

adolescentenliteratuur. Het percentage in 2021 ligt hier dichtbij. Volgens Sikkema (2013) bleven de meeste respondenten op de hoogte door recensies in dagbladen te lezen, boekhandels te bezoeken en te informeren bij de mediathecaris van de school. In de enquête van 2021 geven respondenten voornamelijk dezelfde antwoorden, waarbij docenten het meest op de hoogte blijven door middel van recensies (21,4%). Daarnaast is social media (23,8%) in 2021 een grotere rol gaan spelen. Docenten geven aan op de hoogte te blijven via Instagramaccounts, hebban.nl, Twitter, vlogs, Facebook en podcasts. Ondanks de meer diverse mogelijkheden om op de hoogte te blijven van nieuw verschenen literatuur, is het aantal ten opzichte van 2011 niet gestegen.

Op de vraag of docenten zelf adolescentenliteratuur lezen antwoordt 69,2% van wel. Vergeleken met 2011 waarin 61% van de docenten adolescentenliteratuur las en in 2001 62,2%, is het aantal gestegen ten opzichte van de vorige jaren, dit is te zien in Grafiek 3.

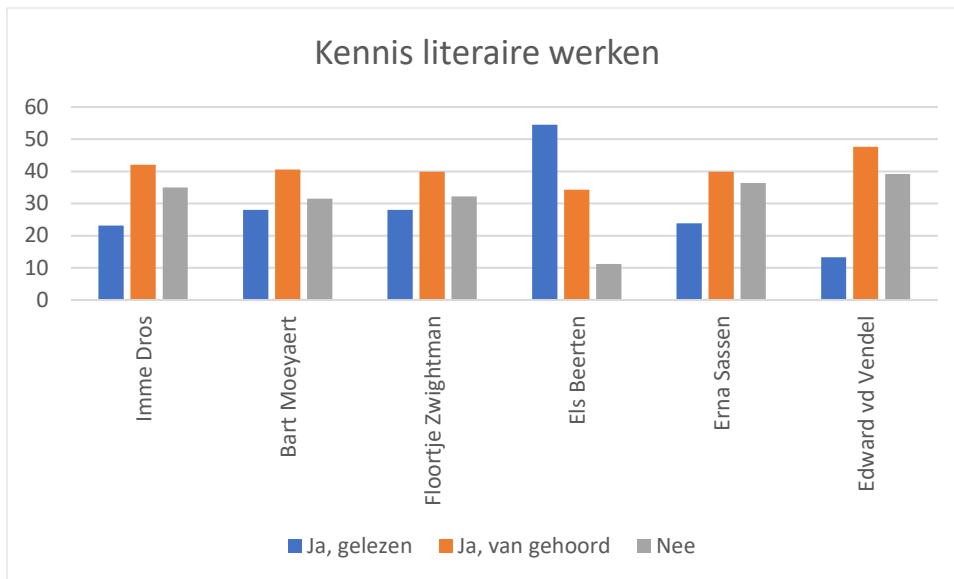

Grafiek 3: of docenten Nederlands zelf adolescentenliteratuur lezen (n=143)

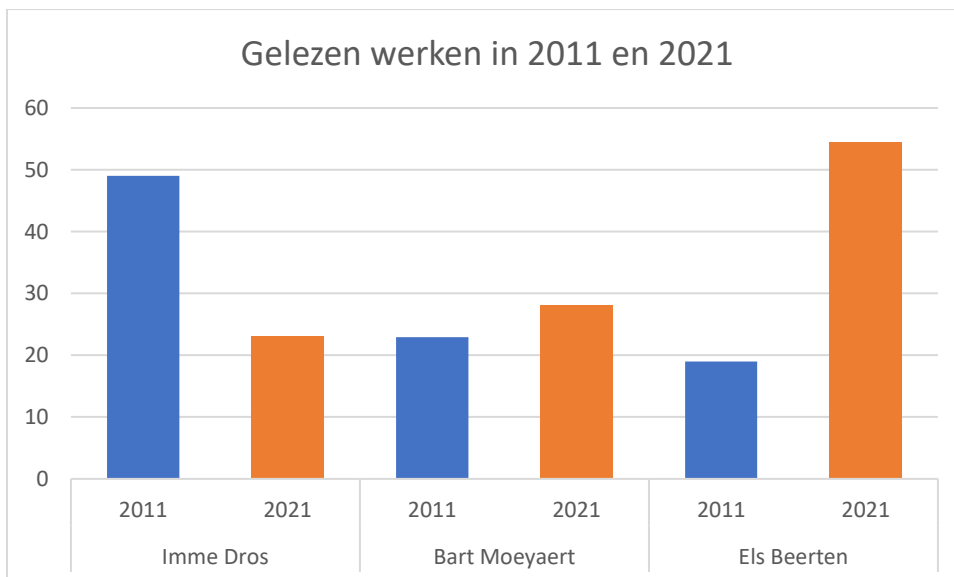
Kennis docenten

Om te onderzoeken of docenten kennis hebben over adolescentenliteratuur is van zes jeugdboeken gevraagd of de docenten de titels kenden en gelezen hebben. In Grafiek 4 zijn de resultaten weergegeven. Imme Dros, *Odysseus*; Bart Moeyaert, *Het is de liefde die we niet begrijpen* en Els Beerten, *Allemaal willen we de hemel* zijn werken die Sikkema (2013) ook in haar enquête heeft bevraagd. In Grafiek 5 zijn de resultaten van deze vergelijking van 2011 ten opzichte van 2021 weergegeven. De andere drie werken kunnen niet vergeleken worden met 2011.

Grafiek 4: kennis literaire werken van docenten Nederlands (n=143)

Grafiek 5: gelezen werken in 2011 en 2021 (n=143)

Uit deze gegevens blijkt dat Imme Dros, *Odysseus* minder bekend is dan tien jaar geleden. In 2011 had 49% dit werk gelezen, in 2021 23,1%. Els Beerten met *Allemaal willen we de hemel* is een opvallende uitschieter. Dit boek was in 2011 onbekend; slechts 19% had deze roman gelezen. In 2021 is het boek van Els Beerten het meest gelezen werk met 54,5%. Het boek heeft nadat het in 2008 is verschenen enkele prijzen gewonnen. In 2013 won het boek de Vlaamse Cultuurprijs voor Jeugdliteratuur. Het boek heeft deze prijs ontvangen na het onderzoek van Sikkema (2013). Het boek werd aangeprezen als adolescentenroman, wat kan verklaren waarom meer docenten in 2021 dit boek kennen en gelezen hebben ten opzichte van 2011. De resultaten bij *Gloei* van Edward van de Vendel zijn ook opvallend. Het is het meest onbekende boek in 2021. 39% van de respondenten kent

dit boek niet. Het boek is in 2020 verschenen en dat docenten het niet kennen, kan komen doordat niet alle docenten op de hoogte blijven van nieuw verschenen adolescentenliteratuur (zie resultaten bij leesgedrag docenten). Aan de andere kant hebben de docenten het meest van dit boek gehoord (47,6%). De discrepantie bij deze roman is opvallend. Dat aan de andere kant veel docenten wel van dit boek gehoord hebben, kan komen doordat het boek vernieuwend is en erg opvalt qua inhoud. *Gloei* bestaat uit interviews met jongeren bij wie een van de letters van LHBTQIA+ centraal staat in hun leven. Er worden individuen centraal gesteld in een adolescentenroman. Dit is nieuw, wat kan verklaren waarom veel van de docenten wel van dit boek gehoord hebben.

Adolescentenliteratuur als literatuur in de bovenbouw

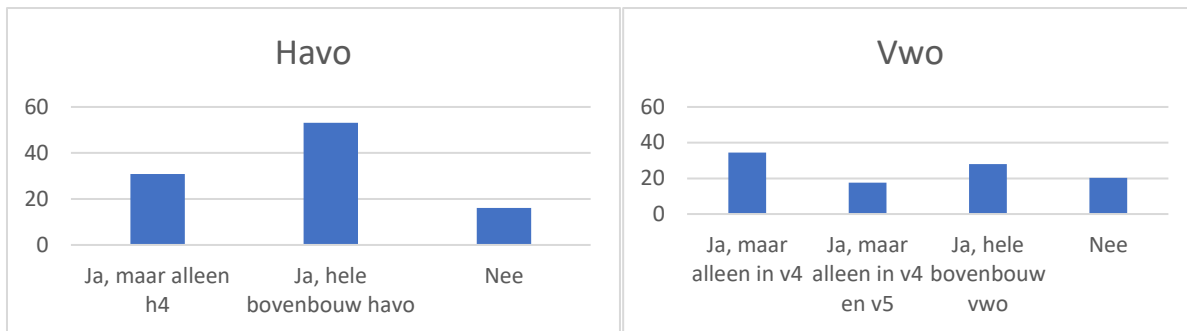
Op de vraag of adolescentenliteratuur volgens de respondent gerekend mag worden tot literaire werken die gelezen mogen worden volgens het examenprogramma Nederlands in de bovenbouw havo/vwo antwoordt 19,6% met nee. Toen Sikkema in 2011 aan docenten Nederlands vroeg of zij adolescentenliteratuur als literatuur beschouwen, antwoordde 12,7% met nee. Ten opzichte van 2011 heeft hier een stijging plaatsgevonden in het aantal docenten dat adolescentenliteratuur geen literatuur vindt. In 2001 vond 33% dat adolescentenliteratuur niet tot literatuur gerekend kon worden. Docenten geven anno 2021 als toelichting dat adolescentenliteratuur ook boeken zijn met goede literaire kwaliteit (23,5%) en het bevordert ook het leesplezier (11,8%). De leerlingen, adolescenten, zijn in ontwikkeling en hier dragen literaire werken, dus ook adolescentenromans, aan bij. Niet alle docenten zijn enthousiast; er wordt ook als toelichting gegeven dat adolescentenliteratuur niet voldoende kwaliteit heeft (11,7%) en dit meer boeken zijn voor in de eigen tijd; op school dient volwassenenliteratuur te worden gelezen (5,9%).

De resultaten bij deze vraag zijn vergeleken met de leeftijd van de respondenten. Er werd geen significant verschil gevonden tussen de leeftijd van de respondenten en de vraag of zij adolescentenliteratuur literatuur vinden ($U = 1682,5$; $p = 0,551$).

Daarnaast zijn de resultaten onderzocht in relatie tot de niveaus waaraan de docenten lesgeven. Dit verschil is significant ($\chi^2 = 7,66$; $p = 0,021$), waarbij de docenten die enkel lesgeven aan vwo het meest het antwoord 'nee' geven. Bij havo en havo/vwo kan dit niet significant worden aangetoond.

Adolescentenliteratuur op havo en vwo

In de enquête is gevraagd of adolescentenliteratuur in de bovenbouw havo en in de bovenbouw vwo gelezen mag worden. De resultaten zijn in Grafiek 6 te zien voor havo en in Grafiek 7 voor vwo.

Grafiek 6: mag adolescentenliteratuur gelezen worden in de bovenbouw havo (n=143)

Grafiek 7: mag adolescentenliteratuur gelezen worden in de bovenbouw vwo (n=143)

Uit de resultaten blijkt dat adolescentenliteratuur meer wordt toegestaan op havo dan op vwo. Op het havo mag adolescentenliteratuur voornamelijk gelezen worden in de hele bovenbouw (53,1%). Op het vwo is dit voornamelijk alleen in v4 (34,4%). Op het vwo staat 28% van de docenten adolescentenliteratuur in de gehele bovenbouw toe. De groep die adolescentenliteratuur helemaal niet toestaat in de bovenbouw is op het havo (16,1%) iets kleiner dan op het vwo (20,3%). In totaal staat 81,8% van de docenten adolescentenliteratuur toe in de bovenbouw. In 2013 was dit 61%. Bij deze vraag is gevraagd naar toelichting op het antwoord. Bij havo antwoordden docenten dat ze de aansluiting bij de leerling belangrijk vinden (24,1%) en de literatuur ook als opstap naar de volwassenenliteratuur gezien wordt (7,4%). De leerlingen zijn nog adolescenten en mogen hierom ook adolescentenliteratuur lezen. Ook geven docenten aan dat leerlingen in h5 op leesniveau 3F moeten zitten en hierom werken zoals *Allemaal willen we de hemel* wel mogen lezen (9,3%). Aan de andere kant zijn er docenten die aangeven dat collega's/secties er niet mee eens zijn (11,1%) of dat er een beperkte toelating is van adolescentenliteratuur op de leeslijst (13%), zoals maximaal 1 of 2 werken. Voor vwo wordt ook als argument gebruikt dat de leerlingen adolescenten zijn en hierom adolescentenliteratuur mogen lezen (21,4%). Er wordt bij deze groep wel vaker een maximum aangegeven van 1 of 2 werken (16,1%). Van leerlingen uit v6 wordt verwacht dat ze boeken op een hoger niveau kunnen lezen of de docenten willen leerlingen uitdagen, waardoor adolescentenliteratuur op het vwo minder wordt toegestaan (14,3%).

De resultaten zijn vergeleken met de resultaten op de vraag in welke jaarlagen de docenten de afgelopen vijf jaar actief zijn geweest. Deze resultaten zijn niet significant (havo: $\chi^2 = 3,69$; $p = 0,445$; vwo: $\chi^2 = 7,74$; $p = 0,236$).

Conclusie

Naar aanleiding van de resultaten kunnen enkele conclusies getrokken worden. Deze conclusies worden in dit hoofdstuk beschreven. De conclusies worden per deelvraag beantwoord om vervolgens een antwoord te geven op de hoofdvraag.

Zijn docenten Nederlands ervan op de hoogte dat adolescentenliteratuur kan worden toegestaan op leesniveau 3F, en zo ja, zijn ze het daarmee eens?

Adolescentenliteratuur wordt aangeraden aan havoleerlingen en ook kan ze ingezet worden op het vwo (SLO, 2012). Een volledige adolescentenliteratuurlijst zou niet voldoen voor het vwo, maar er mogen wel titels op de lijst staan. Voor het havo zou adolescentenliteratuur wel kunnen voldoen.

In de resultaten van dit onderzoek is dit terug te zien. De grootste groep docenten keurt adolescentenliteratuur goed in de gehele bovenbouw van havo. Op het vwo wordt adolescentenliteratuur voornamelijk toegestaan in v4. Toch zijn er docenten die adolescentenliteratuur op het havo (16,1%) en op het vwo (20,3%) helemaal niet toestaan. In totaal stond 81,8% in 2021 adolescentenliteratuur wel toe in de bovenbouw. In 2011 stond 61% van de docenten adolescentenliteratuur toe op de leeslijst. In 2021 is dit aantal dus flink gestegen. In het percentage van 2011 is echter geen onderscheid gemaakt tussen havo en vwo, waardoor dat niet vergeleken kan worden met de verschillende cijfers uit 2021.

De meeste docenten geven als argumentatie dat ze adolescentenliteratuur toestaan, omdat ze aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen en het goed aansluit op hun niveau. Adolescentenliteratuur kan het leesplezier bevorderen en docenten vinden dit een van de belangrijkste doelen met hun literatuuronderwijs. De maatschappelijke vorming werd door docenten als belangrijkste doel gezien, waarbij het gaat om het bewust worden van de maatschappij en de maatschappij beter leren begrijpen. Wanneer boeken beter aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen, zullen zij de inhoud ook beter begrijpen en zo meer leren van de situaties die in het boek afspelen. Docenten die adolescentenliteratuur niet toestaan geven voornamelijk als argument dat ze de kwaliteit van de boeken niet goed genoeg vinden en dat ze enkel volwassenenliteratuur toestaan. Uit deze gegevens blijkt dat nog lang niet alle docenten weten dat adolescentenliteratuur toegestaan zou mogen en kunnen worden in de bovenbouw havo en deels in de bovenbouw vwo. Het overgrote deel is het er wel mee eens dat adolescentenliteratuur in de bovenbouw gelezen mag worden.

Hoe gaan docenten Nederlands om met adolescentenliteratuur in de bovenbouw? Is er wat dat betreft een verschil tussen havo en vwo?

Naast het feit dat docenten Nederlands adolescentenliteratuur grotendeels toestaan in de bovenbouw havo/vwo, ziet ook het overgrote deel het nut van deze literatuur in (93,7%). In 2011 gaf 19,5% van de docenten aan dat ze adolescentenliteratuur enkel nuttig vonden in de onderbouw. Het nut van adolescentenliteratuur wordt in 2021, vergeleken met 2011, veel positiever ingeschat. De kanttekening hierbij is dat het grootste deel van de docenten die aangeven adolescentenliteratuur nuttig te vinden, het nog weinig inzet in de praktijk (59,7%). Docenten Nederlands kijken dus positiever naar het inzetten van adolescentenliteratuur, maar in de lessen worden deze boeken nog weinig in beeld gebracht. Dit zou kunnen komen doordat de volwassenenliteratuur al jaren in de bovenbouw ingezet wordt en de adolescentenliteratuur hier nog niet is tussengekomen. Adolescentenliteratuur wordt steeds zichtbaarder, maar is in het onderwijs nog geen vanzelfsprekendheid.

In hoeverre lezen docenten zelf adolescentenliteratuur?

Ten opzichte van 2011 blijven docenten Nederlands minder op de hoogte van nieuw verschenen adolescentenliteratuur. Waar in 2011 nog 68,7% hiervan op de hoogte bleef, is dat in 2021 55,7%. De mogelijkheden om op de hoogte te blijven zijn toegenomen, waardoor het opvallend is dat het percentage ten opzichte van 2011 gezakt is. Het zou kunnen dat het aantal mogelijkheden om op de hoogte te blijven van nieuw verschenen literatuur te veel is geworden en docenten Nederlands hierdoor niet meer op de hoogte blijven van alles wat verschijnt.

Ondanks de hiervoor genoemde daling is het aantal docenten dat zelf adolescentenliteratuur leest wel toegenomen. In 2011 las 61% van de docenten adolescentenliteratuur, in 2021 is dat 69,2%. Hoe vaak adolescentenliteratuur gelezen wordt, is niet meegenomen in de vraagstelling en kan dus niet worden uitgewerkt.

Hoofdvraag

Hoe oordelen bovenbouw docenten Nederlands in 2021 over de geschiktheid van adolescentenliteratuur op de leeslijst?

Op de hoofdvraag kan geantwoord worden dat de docenten Nederlands in 2021 positief denken over de geschiktheid van adolescentenliteratuur op de leeslijst. In vergelijking met 2011 heeft er een positieve ontwikkeling plaatsgevonden. Waar in 2011 61% van de docenten adolescentenliteratuur toestond in de bovenbouw havo/vwo, is dit aantal in 2021 gestegen naar 81,8%. Ondanks het feit dat meer docenten adolescentenliteratuur niet tot literaire werken rekenen, is de groep die adolescentenliteratuur toestaat in de bovenbouw en deze literatuur nuttig vindt wel gestegen. Het is

opvallend dat veel docenten aangeven adolescentenliteratuur nuttig te vinden, maar het nog niet of weinig inzetten in hun lessen. In de toelichting van de docenten is te lezen dat ze de boeken nuttig vinden om in te zetten om zo de leerlingen te motiveren om te gaan lezen. Ze merken op dat de boeken leerlingen veel meer aanspreken. Adolescentenliteratuur wordt dan ook voornamelijk toegestaan op het havo. Dat adolescentenliteratuur minder als literatuur gezien wordt is ook opvallend. Wellicht is de drempel voor het lezen van adolescentenromans in de bovenbouw lager geworden, omdat docenten met hun leesonderwijs leesplezier als belangrijkere doelstelling zien en de aansluiting op de belevingswereld belangrijk vinden, omdat er zo meer geleerd wordt over de maatschappij waar leerlingen deel van uitmaken. Ook kan adolescentenliteratuur leerlingen enthousiast maken om te gaan lezen, wat voor een docenten een aanleiding kan zijn om ze deze literatuur te laten lezen, zodat de leerlingen tenminste (met plezier) lezen. Eventueel willen docenten Nederlands op deze manier ontleding tegengaan. Hierbij kan het wel of niet literair vinden van adolescentenliteratuur voor docenten Nederlands minder essentieel zijn geworden, wat zou kunnen verklaren waarom deze literatuur minder als literair wordt beschouwd, maar wel meer wordt toegestaan.

Ten opzichte van 2011 staan docenten Nederlands adolescentenliteratuur meer toe op de leeslijst en zien ze het nut er meer van in. Adolescentenliteratuur wordt alleen, ten opzichte van 2011, minder beschouwd als literair. Al met al kan gesteld worden dat de waardering voor de adolescentenroman is gestegen, maar dat docenten er nog weinig gebruik van maken in hun lessen. Van een opleving die Sikkema (2013) beschreef is geen sprake. Adolescentenliteratuur wordt meer toegestaan en gewaardeerd, de zichtbaarheid ervan is alleen nog niet zodanig vergroot in vergelijking met 10 jaar geleden.

Discussie

Over het onderzoek dat is uitgevoerd zijn verschillende opmerkingen te maken. Ten eerste is de enquête online verspreid. Deze is verspreid in een Facebookgroep die voornamelijk bestaat uit docenten Nederlands en onder eigen contacten die eerstegraads docent Nederlands zijn of ze kennen. Er kan dus vanuit worden gegaan dat de respondenten allemaal daadwerkelijk docenten Nederlands zijn die lesgeven aan de bovenbouw havo/vwo. Dit is echter niet volledig te controleren, omdat de enquêtes anoniem zijn ingevuld. Er kan dus niet met volledige zekerheid gesteld worden dat alle respondenten eerstegraads docenten Nederlands zijn. De enquête is hierom en vanwege het aantal respondenten niet representatief voor heel Nederland. De enquête van Sikkema (2013) leverde 118 geldige resultaten op en was ook niet representatief voor Nederland. Wel konden de resultaten van dit onderzoek (n = 143) vergeleken worden met die uit 2011.

Ten tweede is geconstateerd dat het niveau waaraan de docenten les geven, beïnvloedt wat hun mening is over de inzet van adolescentenliteratuur in de bovenbouw. Gedurende het analyseren van de resultaten is er een onderscheid gemaakt in het niveau (havo, vwo of havo/vwo) waar de docenten les aan geven. Er is hierbij geen onderscheid gemaakt in het niveau én de jaarlaag waaraan les wordt gegeven. Het is hierom niet bekend of wel of niet lesgeven in bijvoorbeeld 4 havo/4 vwo van invloed is op de onderzoeksvraag, dit zou in verder onderzoek onderzocht kunnen worden.

De belangrijkste bevinding is de stijging van het aantal docenten dat adolescentenliteratuur toestaat in de bovenbouw havo/vwo, terwijl het aantal docenten dat deze romans literair vindt is afgenomen. Volgens de hypothese, gebaseerd op het onderzoek van Sikkema (2013), zou dit aantal gestegen zijn, mits er geen sprake zou zijn van een eenmalige ervaring. Het aantal is gestegen, dus er kan geconcludeerd worden dat er sprake is van een positieve verandering die zich doorzet. Het is opvallend dat veel docenten adolescentenliteratuur wel nuttig vinden, maar nog weinig inzetten. Hoe het komt dat docenten Nederlands adolescentenliteratuur wel nuttig vinden en meer toestaan, maar het niet als literair zien, is niet specifiek bevraagd in de enquête. Hier kunnen dus enkel aannames over worden gedaan en geen conclusies over worden getrokken. Ook dit kan in verder onderzoek onderzocht worden.

Literatuur

Ackermans, L. (g.d.). Young adult literatuur op de leeslijst. Taalunie.org.

Ackermans, L. (2017). "Bruggen bouwen. Van Zwigman tot Hermans". In: *Levende Talen Magazine*, 104 (5), p. 4-8.

Ackermans, L. (2020). Vakoverstijgend lezen met young adult literatuur. Taalunie.org.

Ackermans, L. (2021). 'Een decennium *young adult* literatuur in Nederland (2009-2019). Een stand van zaken.' In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 137 (1), 45-72.

Dera, J. (2019). *De praktijk van de leeslijst. Een onderzoek naar de inhoud en waardering van literatuurlijsten voor het schoolvak Nederlands op havo en vwo*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Dera, J. (2020). Het begrip 'literatuur' binnen het literatuuronderwijs. Geraadpleegd op 13-4-2021 van <https://didactieknederlands.nl/handboek/2020/03/het-begrip-literatuur-binnen-het-literatuuronderwijs/>.

Ghesquiere, R., Joosen, V., Van Lierop, H. (2016). *Een land van waan en wijs. Geschiedenis van de Nederlandse jeugdliteratuur*. Atlas Contact, Amsterdam / Antwerpen.

Kremer, E. (2011). Leesboek of Facebook. *Levende Talen Magazine*, 98(4), 4-7.

Krosnick, J. A. (2018). Questionnaire design. *The Palgrave handbook of survey research* (pp. 439-455). Palgrave Macmillan, Cham. P. 95-98.

Lierop-Debrauwer, H. van & BastiaansenHarks, N. (2005). *Over grenzen. De adolescentenroman in het literatuuronderwijs*. Delft: Eburon.

Linders, S. M. W. (2018). # Spreadthebooklove. De positie van Young Adult uitgeverijen in het Nederlandse literaire veld. Radboud Universiteit.

Onderwijsonderzoek, D. U. O. (2017). *De leesmotivatie van Nederlandse kinderen en jongeren*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Sikkema, M. (2013). De opmars van adolescentenliteratuur. Onderzoek naar adolescentenliteratuur in het literatuuronderwijs Nederlands. *Levende Talen Tijdschrift*, 14(1), 37-47.

Stalpers, C. (2020). *De leeswereld van jongeren en jongvolwassenen*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Stichting CPNB (2021). Boekenweek van jongeren. Geraadpleegd op 6-6-2021 van <https://www.boekenweekvanjongeren.nl/prijs/>.

Stichting Lezen (2018). *Samen werken aan een sterke leescultuur. Beleidsvoornemens van Stichting Lezen voor de cultuurplanperiode 2013-2016*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Witte, T. (2008). *Het oog van de meester: De literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Delft: Eburon.

Bijlagen

Bijlage 1

Enquête Sikkema (2013)

Algemene gegevens

- 1 Wat is uw leeftijd?
- 2 Bent u een man of een vrouw?
- 3 Hoeveel jaren heeft u leservaring in de bovenbouw van havo/vwo/gymnasium?
- 4 Wat is de naam van uw school?
- 5 In welke plaats is uw school gevestigd?

Invulling literatuuronderwijs Tweede Fase

- 6 Wat ziet u als uw voornaamste doelstelling met het literatuuronderwijs?
  - A. Leesplezier
  - B. Cultuuroverdracht
  - C. Individuele ontplooiing
  - D. Literair-esthetische vorming
  - E. Maatschappelijke bewustwording
  - F. Andere doelstelling, namelijk:
- 7 Op welke manier maken uw leerlingen een keuze voor het lezen van boeken voor de leeslijst?
  - A. ze moeten boeken kiezen uit een verplichte literatuurlijst
  - B. ik adviseer mijn leerlingen een beperkt aantal boeken
  - C. ze kiezen een boek uit de lijsten op lezenvoordelijst.nl
  - D. ze lezen allemaal hetzelfde boek, ik heb dus de keuze voor hen gemaakt
  - E. ze mogen zelf een boek kiezen en ik beslis of ze dat boek mogen lezen voor hun leeslijst
  - F. anders, namelijk...

Bekendheid met en aandacht voor jeugdliteratuur en in het bijzonder de adolescentenroman

8. Mogen uw leerlingen in de bovenbouw van havo/vwo/gymnasium adolescentenromans* voor hun leeslijst lezen? Zo ja, waarom niet, zo nee, waarom wel?

- 9 Denkt u dat het nuttig kan zijn om adolescentenliteratuur in de bovenbouw in te zetten? Zo ja, waarom wel, waarom niet?
- 10 Blijft u op de hoogte van wat er in de jeugdliteratuur verschijnt? Zo nee, waarom niet en ga door naar vraag 12; zo ja, waarom wel?
- 11 Hoe blijft u op de hoogte van wat er in de jeugdliteratuur verschijnt?
- 12 Leest u zelf adolescentenromans? Zo ja, wat zijn de laatste twee adolescentenromans die u heeft gelezen?
- 13 Beschouwt u adolescentenromans voor jongeren als literatuur? Waarom wel of waarom niet?
- 14 Kent u de volgende werken? Kies voor elk werk uit een van onderstaande opties.
  - A. Ja, gelezen
  - B. Ja, wel eens van gehoord
  - C. Nee
  - Imme Dros, *Odysseus, een man van verhalen* (1994)
  - Anne Provoost, *Vallen* (1994)
  - Bart Moeyaert, *Het is de liefde die we niet begrijpen* (1999)
  - Anne Provoost, *De Arkvaarders* (2001)
  - Martita de Sterck, *Met huid en haar* (2004)
  - Els Beerten, *Allemaal willen we de hemel* (2008)
  - Floortje Zwigman, *Schijnbewegingen* (2005)
  - Ted van Lieshout, *Gebr.* (1996)

* Adolescentenroman: romans gericht op de leeftijdscategorie twaalf jaar en ouder, waarin een zoektocht beschreven wordt van personages naar hun eigen identiteit. De levensfase tussen jeugd en volwassenheid staat in deze romans centraal.

Bijlage 2

Enquête 2021

Beste docent Nederlands,

Voor mijn bachelorwerkstuk doe ik onderzoek naar de huidige positie van adolescentenliteratuur in het schoolvak Nederlands in de bovenbouw. Ik wil graag weten hoe de docenten Nederlands hier anno 2021 over denken.

Alvast hartelijk bedankt voor het invullen van deze enquête!

Met vriendelijke groet,
Simone de Greeff

Algemene gegevens

1. Wat is uw leeftijd?
  - Man
  - Vrouw
  - Anders
  - Ik zeg dat liever niet
3. Hoeveel jaren hebt u leservaring in de bovenbouw van havo/vwo/gymnasium?
  - 0 – 5 jaar
  - 6 – 10 jaar
  - 11 – 20 jaar
  - 21 – 30 jaar
  - 31 – 40 jaar
  - 41 jaar of meer
4. In welke jaarlagen bent u de afgelopen vijf jaar actief geweest? (Meerdere antwoorden mogelijk.)
  - H4
  - H5
  - V4
  - V5
  - V6
5. Op welke school geeft u momenteel les? Deze vraag is niet verplicht.
6. In welke plaats is uw school gevestigd?

Invulling literatuuronderwijs Tweede Fase havo

7. Wat ziet u als voornaamste doelstelling met het literatuuronderwijs op havo?

Kies bij de deelvragen uit 1 (helemaal oneens), 2 (oneens), 3 (neutraal), 4 (eens) en 5 (helemaal eens).

Ik vind het belangrijk om met lezen het leesplezier te vergroten.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat havoleerlingen via lezen van literatuur erachter komen wie ze zelf zijn.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk om in literatuuronderwijs aan havoleerlingen aandacht te besteden aan de canon.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat havoleerlingen door te lezen iets leren over culturen.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat havoleerlingen doorzien waarom literatuur een vorm van kunst is.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk om via het lezen van literatuur de woordenschat en het tekstbegrip van havoleerlingen wordt vergroot.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat havoleerlingen door het lezen van literatuur zich bewust worden van de maatschappij om hen heen.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat havoleerlingen door het lezen van literatuur de maatschappij om hen heen beter gaan begrijpen.

1   2   3   4   5

Invulling literatuuronderwijs Tweede Fase vwo/gymnasium

8. Wat ziet u als voornaamste doelstelling met het literatuuronderwijs op havo?

Kies bij de deelvragen uit 1 (helemaal oneens), 2 (oneens), 3 (neutraal), 4 (eens) en 5 (helemaal eens).

Ik vind het belangrijk om met lezen het leesplezier te vergroten.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat vwo-leerlingen via lezen van literatuur erachter komen wie ze zelf zijn.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk om in literatuuronderwijs aan vwo-leerlingen aandacht te besteden aan de canon.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat vwo-leerlingen door te lezen iets leren over culturen.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat vwo-leerlingen doorzien waarom literatuur een vorm van kunst is.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk om via het lezen van literatuur de woordenschat en het tekstbegrip van vwo-leerlingen wordt vergroot.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat vwo-leerlingen door het lezen van literatuur zich bewust worden van de maatschappij om hen heen.

1   2   3   4   5

Ik vind het belangrijk dat vwo-leerlingen door het lezen van literatuur de maatschappij om hen heen beter gaan begrijpen.

1   2   3   4   5

Invulling literatuuronderwijs Tweede Fase havo/vwo/gymnasium

9. Op welke manier maken uw leerlingen een keuze voor het lezen van boeken voor de leeslijst?

Ze moeten boeken kiezen uit een verplichte literatuurlijst.

Ik adviseer mijn leerlingen een beperkt aantal boeken.

Ze kiezen boeken uit de lijsten op lezenvoordelijst.nl.

Ze lezen allemaal dezelfde boeken, ik heb dus de keuze voor hen gemaakt.

Ze mogen zelf een boek kiezen en ik beslis of ze dat boek mogen lezen voor hun lijst.

Leerlingen kiezen alles zelf en hoeven hun keuze niet voor te leggen.

Anders, namelijk ...

Aandacht voor adolescentenliteratuur. Specifiek: de adolescentenroman*

*Adolescentenroman: romans voor de doelgroep adolescenten; jongeren tussen ongeveer 15 en 22 jaar. De levensfase tussen jeugd en volwassenheid staat in de romans centraal. Het gaat om een jongvolwassene die een ontwikkeling doormaakt naar het volwassen worden en hierbij opzoek is naar zijn identiteit.

10. Mogen uw leerlingen in de bovenbouw van havo adolescentenromans voor hun leeslijst lezen?

Ja, maar alleen in havo 4.

Ja, in de hele bovenbouw havo.

Nee

Licht uw antwoord toe.

11. Mogen uw leerlingen in de bovenbouw van vwo/gymnasium adolescentenromans voor hun leeslijst lezen?

Ja, maar alleen in vwo/gymnasium 4.

Ja, maar alleen in vwo/gymnasium 4 en 5.

Ja, in de hele bovenbouw vwo/gymnasium.

Nee

Licht uw antwoord toe.

12. Denkt u dat het nuttig kan zijn om adolescentenliteratuur in de bovenbouw in te zetten?

Ja, ik behandel adolescentenliteratuur dan ook regelmatig.

Ja, maar in de praktijk zet ik het weinig tot niet in.

Nee, ik zet dit in mijn lessen dan ook niet in.

13. In domein E1 van het examenprogramma Nederlands wordt gezegd dat leerlingen literaire werken moeten lezen. Vindt u dat adolescentenromans hierbij horen?

Ja

Nee

Licht uw antwoord toe.

Bekendheid met adolescentenliteratuur

14. Blijft u op de hoogte van wat er aan adolescentenliteratuur verschijnt?

Nee

Ja, namelijk via ...

15. Leest u zelf adolescentenromans? Zo ja, wat zijn de laatste twee adolescentenromans die u hebt gelezen?

16. Kent u de volgende werken? Kies voor elk werk uit een van de onderstaande opties.

Ja, gelezen   Ja, van gehoord   Nee

Imme Dros, Een man van verhalen (1994).

Bart Moeyaert, Het is de liefde die we niet begrijpen (1999).

Floortje Zwrightman, Spiegeljongen (2010).

Els Beerten, Allemaal willen we de hemel (2008).

Erna Sassen, Er is geen vorm waarin ik pas (2016).

Edward van de Vendel, Gloei (2020).

Indien u bereid bent om deel te nemen aan een eventueel vervolgonderzoek, kunt u hieronder uw emailadres invullen.